



Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

Ülkemiz Koşullarında Tarihi Çevre Eğitiminin Önemini ve Gerekliliğini Arttıran Etkenler***

Seçil Alkış*, Yusuf Oğuzoğlu**

* *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.*

** *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
secilalkis@uludag.edu.tr
yusuf@uludag.edu.tr*

Özet. Son yılların en çok konuşulan konularından biri olan aktüel çevre meseleleri ve çevre eğitimin ilkeleri incelenirken konunun tarihi çevreler açısından da araştırılması önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada, özellikle ülkemiz koşullarında tarihi çevre eğitiminin önemi ve gerekliliğinin nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarihi çevre eğitiminin önemi ve gerekliliği; tarihi çevre ve koruma bilincinin oluşturulması, halkın katılımının sağlanması, küreselleşme olgusu, Anadolu'nun jeopolitik konumu ve ülkemizin kültür turizmi potansiyeli konularını temel alan beş ana başlık altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Çevre, Koruma, Katılım, Küreselleşme, Jeopolitik, Kültür Turizmi.

Abstract. While actual environmental issues and principles of environment education, the most argued subjects of recent years, are examined,

investigation of topic in respect of historical environments is also important. Therefore, in this article, it is tried to reveal the reasons of importance and requirement of historical environment education especially in our country's conditions. Importance and requirement of historical environment education is examined under five main title which based on construction of historical environment and its preservation notions, participation of public, globalisation concept, geopolitic location of Anatolia and cultural tourism potential of our country.

Key Words: Historical environment, preservation, participation, globalisation, geopolitic, cultural tourism.

Giriş

Son yılların en çok konuşulan konularından biri olan çevre, çevre eğitiminin ilkeleri ve aktüel çevre meseleleri incelenirken konunun tarihi çevreler açısından da araştırılması önem taşımaktadır. Tarihi çevre; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu dikkate alınarak şu şekilde tanımlanabilir: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntılarının; önemli tarihi olayların yaşandığı yerlerin ve yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının oluşturduğu çevredir.

Eski eserler, buldukları ülkenin ve kültürün olduğu kadar insanlık tarihinin, insan yaratıcılığının, kültürel çeşitliliğin ve gelişimin belgeleri olarak ortak ve evrensel bir değer taşırlar (Demirel, 1993:44). Binlerce uygarlığın yeşerdiği, bir süre sonra da küllendiği dünyamızda, insanoğlu yaptığı büyük yanlışlar ve sağlıksız girişimler sonucunda bu uygarlıkların simgelerini tahmin edilemeyecek büyük bir hızla tahrip etmektedir. Tarihsel çevremiz ile kültür ve sanat adına üretilenler insan ömründen daha kısa bir sürede ya yok olmuş ya da kimlik değiştirmiştir. Bunun sonucunda gelecek kuşaklar, ikinci bir kez yaratılma olanağı bulunmayan köklü bir kültür birikimine ve tarihi alanlara sahip olduklarını bilemeyeceklerdir. Tarihi mirasın yok edilmemesi için, karşılaşılabilecek sorunlar ve sorunların kaynağı ne olurda olsun, temeldeki yanlışlıkların ortadan kaldırılarak çözümlenmesi gerekmektedir (Demirel, 1993:57).

Mevcut ilköğretim programları incelendiğinde, tarihi çevre eğitimiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olabilecek konular Sosyal Bilgiler dersi,

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi ve seçmeli Turizm derslerinde bulunmasına rağmen, tarihi çevre eğitime yönelik olarak verilen bilgilerin kısıtlı ve öğrencilerde tarihi çevre bilinci oluşturmada yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Bunların sonucunda, tarihi çevre eğitimi programının oluşturulması bir ihtiyaç ve zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, ülkemiz koşullarında tarihi çevre eğitiminin önemi ve gerekliliği; aslında birbiriyle iç içe olan ve kesin sınırlarla birbirinden ayrılmadığından bir bütün halinde değerlendirilmesi gereken beş ana başlık altında incelenmiştir:

- 1- Tarihi Çevre ve Koruma Bilincinin Oluşturulması
- 2- Halkın Katılımının Sağlanması
- 3- Küreselleşme Olgusu
- 4- Anadolu'nun Jeopolitik Konumu
- 5- Kalkınma Politikaları ve Ülkemizin Kültür Turizmi Potansiyeli

1- Tarihi Çevre ve Koruma Bilincinin Oluşturulması:

Bilinç; verili bir anda bizim farkında olduğumuz düşünceler, algılamalar ve duygulardır. Bir insanın belli bir andaki bilincinin içeriği seçici bir süreç sonrasında oluşmuştur. Bu süreç üstü kapalı dış etkilerle belirlenmiştir (Tekeli, 1998:21).

Tarih bilinci ise, en yaygın kabul gören bir tanımla, geçmişin yorumları, bugünün algılanması ve geleceğe ilişkin beklentiler arasında bağlantı kurabilmek demektir. Ancak bu anlamda tarih bilinci gelişmiş olan birey, kendisini zamanın akışı içinde değerlendirebilir ve kaba çizgileriyle ortak bir kültür mirası ve gelecek kurgusuna sahip olmanın sağladığı davranış belirliliği, benzerliği ve sorumluluğuyla toplum yaşamında aktif, yaratıcı bir biçimde yer alabilir (Toplumsal Tarih Dergisi, 2002:55). Bahsedilen tarih bilinci ise ancak eğitimle oluşturulabilir.

Zira, önemli inançlarımızın ve yargılarımızın çoğu, kişisel deneyimlerimizden çok başkalarına ait fikirleri özümseyerek şekillenmektedir (Bilgin, 1998:116). Ayrıca tutumlar, inançlar ve değerler analiz edildiği zaman, bunların bilgilere ve bilişsel öğelere dayandığı da görülmektedir (Paykoç, 1998:342). Toplumun kendi hakkındaki imajını, başka toplumlara ilişkin düşüncelerini ve algılamalarını diğer bilimsel disiplinlerden daha çok tarih biçimlendirir. Ve bu biçimlendirme, ilkokuldan başlayarak örgün eğitim dizgesi içinde gerçekleşir (Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması, 2000:1). Bu nedenle, toplumda tarihi çevre bilincinin ve tarihi çevre ile ilgili

olumlu tutumların oluşturulabilmesi için gerekli bilgilerin önceden bireylere verilmiş olması gerekmektedir. Tarihi çevre eğitiminin hem bilişsel hem de duyuşsal alanda hedefleri olması gerektiğinden ve tarihi çevre eğitimi, bireyleri bilgilendirmekle beraber onlarda tarihi çevre ile ilgili değer ve tutumları da oluşturma amacını taşımaktadır. Tarihi çevre eğitimiyle, bireylerin ve dolayısıyla da toplumun tarihi çevre ile ilgili konularda duyarlılık kazanması, belli tutum ve değerlerinin gelişmesi, bunu davranışlarına yansıtması, tarih ve kültür mirasını koruma bilincine sahip olması amaçlanmaktadır.

Değişik kaynaklar incelendiğinde koruma ve koruma alanları ile ilgili olarak çok sayıda tanım ve kavram bulunduğu görülmektedir. Örneğin İngiltere’de koruma alanı olarak belirlenen yerler, genellikle içinde yaşantının sürdürüldüğü, tarihsel niteliği her zaman bulunması gerekmeyen geleneksel kent yaşantısının sergilendiği pek sevimli olmayan yerleşmelerdir. Fransa’da koruma yaklaşımı, güzel sanatlar geleneği ile renklendirilirken, İngiltere’de koruma kentsel arazi kullanımı bütünü içinde değerlendirilmektedir. Fransa’da korumanın amacı daha çok sosyal ve ekonomik yaşam koşullarının ülke düzeyinde yükseltilmesi olmaktadır (Demirel, 1993:49).

Koruma anlayışının başlangıcından günümüze dek geçirdiği aşamalara paralel olarak, daha çok taşınır eski eserleri içine alan korunacak kültürel değer kavramı daha sonra taşınmaz eski eserleri de kapsamına alarak günümüzdeki tarihi çevre anlayışı ile en geniş sınırına ulaştığı görülmektedir (Erbil, 1996:2). Varlıklarını ve yararlılıklarını arttırarak sürdürmelerinde, kamu ve toplum yararı bulunduğu saptanacak değer ve varlıkların, toplum yaşamına olumlu, etkin ve etkili katkılarda bulunmalarının sağlanması tarihi çevre korumasıdır (Güçlü, 1990:9).

Tarihi çevrenin zenginliği ve iyi korunmuşluğu hem somut bir tarihsel kanıt ve çok etkin bir lobi, hem de etkileyici bir uygarlık göstergesidir (Erbil, 1996:9). Tarihsel yapıların korunmasının bir şehir için ne kadar önemli olduğunu en iyi açıklayanlardan ifadelerden biri Graeme Shankland’ın “eski binaları olmayan bir şehir anıları olmayan bir insana benzer” sözleridir (Çatalpınar, 1993:110). Eski yapıtların korunması ile şehir planlaması arasında da yakın bir ilişki vardır. Her ikisi de estetik kültürel değerlerle ilişkilidir. Öte yandan koruma, var olan değerlerle, planlama gelecekte yaratılacak değerlerle ilgilidir. Planlama, insanın yaşam ortamını kolaylaştıracak, rahatlatıcak çözümleri içerir. Tarihsel yapılar bu açıdan şehir planlaması sürecinde önemli yer tutar (Güçlü, 1990:36).

Türkiye’de kentsel tarihi çevrelerin korunmasında ise dört farklı yaklaşım bulunmaktadır: Birinci yaklaşıma göre, tarihsel çevrelerin korunmasının amacı, toplumda yaşayanlara sağlıklı bir tarih bilinci kazandırmaktır. Kişinin

kültür sürekliliğini edinebilmesi ve tarih bilincine sahip olabilmesi için, sürekli olarak tarihsel geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşaması gerekmektedir. İkinci yaklaşım ise, korumayı ulusal benlik yaratmakta bir araç olarak görmektir. Ulusallık ideolojisi genellikle bir ülkenin, tüm tarihini kavrayacak genişlikte olmadığı için, korumacılığın amacı darlaşmaktadır. Üçüncü yaklaşımda ise, tarihselliğin, tek başına korunmak için bir gerekçe oluşturmadığı belirtilmektedir. Korunması gerekenin sanat, kültür ve çevre açısından değer taşıması gerekmektedir. Dördüncüde ise, korumaya kültürel turizm açısından yaklaşmaktadır. Burada koruma ticari bir amaçla ele alınmaktadır. Korunacak varlık ya da yerlerin önceliğini turistlerin varsayılan beğenisi oluşturmaktadır (Güçlü, 1990:10). Bu dört temellendirmede, birinci amaç olan toplumda yaşayanlarda sağlıklı bir tarih bilinci oluşturmanın en geniş kapsamlı amaç olduğu ve diğer üç amacı da kapsadığı söylenebilir.

Tarihsel çevrenin sanatsal ve belgesel değeri yerine siyasal ve ekonomik yararları için kullanılması ve uygulamaların uzmanlar yerine yöneticiler tarafından yönlendirilmesi, istikrarlı bir koruma yaklaşımının oluşumunu engellemektedir. Tüm yapı alanı içinde tarihsel çevrenin de kamu yararına öncelik verilerek ve bilimsel ilkeler izlenerek düzenlenmesi yerine, siyasal öncelikler ve bireysel çıkarlar doğrultusunda biçimlenmesine izin verilmektedir. Sonuçta kuramsal düzlemde varılan yetkinlik ile uygulama alanında yaşanan etkinlik arasında koşutluk ve özdeşlik yerine karşıtlık yaratılmaktadır (Altınyıldız, 1997:131).

Tarihi çevreler, kültürel değerlerinin yanında kullanılabilir ve kent yaşantısında yeri olabilecek yapı gruplarından oluşmaktadırlar. Tarihi çevrelerin korunması ise kültürel değerlerin uzun süreli olarak kalıcılığının sağlanması ve kullanılabilirliklerinin gerçekleştirilerek, korunması gerekli değerlerin, içinde buldukları kent yaşantısına katkıda bulunmalarının sağlanmasıdır. Böylece zamanla birlikte yaşayabilen aktif koruma gerçekleştirilebilmektedir. Sınırlayıcı, kontrole ve yasaklara dayalı koruma, pasif kalmaktadır ve yasaklayıcı tedbirlerin getirildiği tarihi çevreler yaşatılmadığından genellikle terk edilmektedirler. Aktif korumanın sağlanması, koruma uygulamalarının yapılmasını gerektirmektedir. Koruma uygulamalarına sağlıklaştırma da denmektedir. Sağlıklaştırma, korunması gerekli alandaki bütün yapıların, kültürel değerlerin özelliklerini kaybetmeden gününün ihtiyaçlarına cevap verebilecek hale getirilmesi olarak açıklanmaktadır (Güçlü, 1990:9).

Taşınmaz eski eserlerin korunmasında genelde iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlar, pasif koruma ve aktif koruma yöntemleridir. Pasif koruma yöntemi, maddi imkanların kısıtlı olduğu durumlarda kullanılmaktadır ve ülkemizde oldukça yaygındır.

Pasif koruma yöntemi, ülkemizde zaman zaman kullanılmış ve Anadolu'da mevcut birçok antik kalıntı pasif korumaya terk edilmiştir. Bugün Kapadokya bölgesinde yüzlerce kaya kilisesi toprakla dolu olmasına rağmen, devletçe bakım ve devamlılığı sağlanamadığı için açılmamaktadır. Altında heykeller olduğu bilinen çöküntüler yeterli müze bulunmadığı için olduğu gibi bırakılmaktadır. Türkiye pasif koruma yöntemini uygulayan birkaç dünya ülkesi içinde yer almaktadır (Demirel, 1993:91,92).

Aktif koruma yöntemi ise koruma bilinci, bilgi, en önemlisi de geniş maddi olanaklar isteyen bir yöntemdir. Bu yöntemi uygulamaya karar veren uygulayanların ülke şartlarını çok iyi bilmeleri ve değerlendirmeleri gerekmektedir. Aktif koruma sistemleri ülke koşullarındaki değişikliklere bağlı olarak değişmek zorundadır. Bu, koruma politikasının varlık nedenidir. Çok büyük boyutta ele almamız gereken koruma sorununun tek elden, tutarlı ve devamlı bir politikayla ele alınması zorunluluğu da buradan gelmektedir. Sık sık değişen koruma politikaları ile bu politikaların farklı görüşlere sahip kişilerce yürütülmesinin uygulamada yaratacağı karışıklıklar korumanın aksine tahribata yol açmaktadır (Demirel, 1993:92).

Son yirmi yıl içinde Türkiye'den pek çok eski eser yurtdışına kaçırılmıştır. Hatta bu konuda pek çok kişi yabancılara yardım etmiştir. Bugün yurdumuz yabancılar için eski eser soygun alanı olarak bilinir. Yabancı müzelerdeki Türk eserleri koleksiyonu yıldan yıla gelişmektedir. Nitekim bugün Avrupa ve Amerika'daki birçok müze, antikacı ve koleksiyonerde Anadolu kökenli binlerce kültür varlığı bulunmaktadır. Kaçırılan eserler çok ünlü ise genellikle sergilenmemekte eğer, sergilenme zorunluluğu varsa Asia Minor adı altında ve hangi yapıya ait olduğu belirtilmeden sergilenmektedir. Bugün köylülerin bile gizlice kazı yapması önlenememiştir (Demirel, 1993:27-30). Ne yazık ki günümüz sosyal bilgiler dersi öğretim programının çeşitli kademesinde ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kaçakçılık konusundan pek bahsedilmemektedir. Ülkemizde, tarihi eserlere sahip çıkma konusunda bilinçsizliğin söz konusu olduğu ve tarihi eser kaçakçılığının da yaygınlaştığı düşünülürse, öğrencilere ilköğretimden itibaren bu konularda eğitim verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2- Halkın Katılımının Sağlanması:

Kültür ve tabiat varlıklarına değer verme, tek başına koruma için yeterli değildir. Korumanın tam anlamıyla sağlanabilmesi için; kanunlar, maddi olanaklar, insanlarda bilgi ve bilinç ve halkın katılımı gibi koşulların hep birlikte sağlanması gerekmektedir.

Çevresel koruma ile ilgili olan yaygın ve örgün eğitim, etkin koruma için sivilin demokratik katılımını temel gereksinim olarak kabul etmelidir. Bu, çevresel konular kadar tarihi ve kültürel değerlerin de hala farkına varılmadığı Türkiye gibi bir yer için özellikle gereklidir (Serin, 1995:140).

Tarihi çevre korunmasında toplumsal bilinçlenmenin yaygınlaştırılmasıyla halkın katılımının sağlanması ve böylece yapılan çalışmaların uygulanabilirliğinin artırılması sağlanabilir (Papila, 1992:19,20). Ancak, katılım, sadece katılanların tepkilerini ve önerilerini alma olarak görülmemelidir. Katılım modeli, bir karar alma sistemi yaratarak vatandaşların kendi yaşamlarını ve çevrelerini planlamalarını ve kontrol etmelerini de içermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu amaca ulaşmak zor olsa da, çevre planlaması ve korunmasında halkın katılımının sağlanması bazı önlemlerin alınmasıyla mümkündür. Koruma ve katılım milli politikasının oluşturulması ve geliştirilmesinden büyük ölçüde sorumlu olansa devlettir (Serin, 1995:134). Toplumsal bilinçlenmeyi ve halkın katılımını sağlamada da en etkili faktör eğitim olduğundan tarihi çevre eğitiminin gerekliliği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

3- Küreselleşme Olgusu:

İnsanoğlunu 21. yüzyılda geçtiğimiz yüzyıldakinden daha büyük değişiklikler beklemektedir. Hatta bu değişiklikler geçmiştekenden öylesine farklıdır ki, Gibson'ın ifade ettiği gibi "Son otuz yıldaki tecrübelerden çıkarılan ders, hiç kimsenin geleceğe otomatik pilota bağlanmış gibi, programlanmış bir şekilde gidemeyeceğini göstermektedir". Gelecek bugünün doğrusal bir uzantısı olmayacaksa, yarını görebilmek ve daha iyi bir yaşam planlayabilmek için, bu değişim sürecinde ortaya çıkan değerleri iyi anlamak ve gelecek için alınacak önlemleri bu değerler çerçevesinde gözden geçirmek gerekmektedir. 20. yüzyıldan 21. yüzyıla aktarılan değerler arasında bulunan küreselleşme, bir yönü ile tekdüzeliği, benzeşmeyi, bir yönü ile de çok kültürlülüğü, çok yönlülüğü ve bunun yaratacağı zenginlikleri çağrıştıran bir terimdir (Oktay, 2001:19).

Eğitim açısından küreselleşmenin tekdüzelikten çok farklı kültürlerin tanıtılması olarak yorumlanması gerektiğinden tarihi çevre eğitiminde küreselleşme de dikkate alınır, hem evrensel değerler ve ortak kültürün öğrenciye verilmesi hem de yerel özelliklerin eğitim programlarına yansıtılarak yerel kültür ve coğrafyanın avantaja dönüştürülmesi gerekmektedir.

Yerel özelliklerin eğitim programlarına yansıtılmasıyla öğrencilerin kendi bölgelerinden, çevre tarihlerinden ve coğrafyalarından kopuk yetişmemeleri

sağlanabilir. Geçmiş eski uygarlıklara beşik olmuş Ege bölgesinde Dağkızılca nahiyesinde ortaokula gitmekte olan öğrenciler, çevrelerinde sürekli olarak tarihi eserlerle karşılaşmaktadırlar. Bu eserlerin bir kısmının yasadışı yollardan elden çıkarılıp kültür hırsızlarına kaptırıldığı da duyulmaktadır. Bu da elbette, tarih - vatandaşlık bilinci ve eğitiminin eksikliği ile ekonomik güçlüklerin yarattığı önemli bir sorundur. Böyle bir ortamda kendilerine elinden geldiğince öğütler verip bilinç aşılama çalışan tarih öğretmenlerine, ellerinde birkaç sikke ve taş parçasıyla gelen çoğunluğu 6. sınıfa gitmekte olan bir grup öğrenci bu eserler hakkında bilgi sahibi olmak istemişlerdir. İçlerinden biri avucunda tuttuğu ve üzerinde bir insan profili ve seçilmesi güç de olsa büyük ihtimalle Grek harfleriyle yazılmış yazılar bulunan, tahminen 1000 yıllık, Bizans dönemine ait bakıra benzer bir sikkeyi uzatıp “öğretmenim bu para Osmanlılara mı ait?” diye sorup da gerçek yanıtını duyunca arkadaşlarıyla birlikte şaşırıp kalmıştır (Ertürk, 1998:250,251).

Bu nedenle ilkökul çocuklarının önüne, Edirne’den Van’a kadar tek tarih ya da içerikleri aynı pek çok tarih kitaplarının konması da önemli bir yanlışlıktır. Bakanlığın kabul ettiği düzeylerde ve içeriklerde, tarihsel öykülerin, yerel tarih konularının yer aldığı küçük kitapçıkların sayısı çoğaltılmalı ve her yörede bunlardan muayyen sayıda ve yöre ile uyumlu olanların seçilip okutulmasına izin verilmelidir (Sakaoğlu, 1998:150). Böyle bir yapılanmanın neticede ekonomik bir toplumsal faydaya dönüşeceğinde şüphe yoktur. Bu sebeple her eğitim kurumunun eğitim öğretim programı, bulunduğu bölgenin özellikleri ve ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilmelidir (Oğuz, 2001:113). Yerelleşmeyle sağlanacak olan karşılıklı güç yapılanması ve paylaşılması ile bölgelerin sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel değerleri korunabilir (Erdoğan, 1998:234).

Bunların sonucunda, seçici ve çeşitlilikleri içeren bir tarihi çevre eğitim programının oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Oluşturulacak programın dönemler arasında, coğrafyalar ve kültürler arasında dağılımının dengeli olması ve farklı bakış açılarını içerebilmesi gerekmektedir. Tarihin binlerce yıllık uzanımını ve devamlılığını kitaplara gerektiği şekilde yansıtılmalı ve öğrenci herşeyi Türk-İslam çerçevesinde öğrenmeye yönlendirilmemelidir.

4- Anadolu’nun Jeopolitik Konumu:

Bilindiği gibi herhangi bir yerde yerleşim birimlerinin ilk nüvelerinin oluşumunda, bunların gelişme kaydederek birer sosyo-kültürel merkez olmalarında ya da bu medeniyetlerin söz konusu mekanı terk etmelerinde o

mekanın coğrafi şartları etkili olmaktadır. Anadolu elverişli coğrafi şartları sayesinde birçok medeniyetin gelişmesine olanak tanımış ve bu medeniyetlerden de birçok eski eser günümüze ulaşmıştır.

Anadolu'daki Türk kültürü bir Anadolu sentezidir. Kendisinden öncekilerin birikimlerini alan, kendindeki öz ile birlikte özümleyen ve yeni bir oluşumu ortaya koyan bir kültür özelliği taşımaktadır. Zaten kendisinden önceki ve çağdaşı kültür ya da uygarlıklardan etkilenmiş olmayan hiçbir ulusal ya da yöresel kültür de bulunmamaktadır. Bu nedenle yeni kültürler, eskilerin üzerine kurularak onların mirasçısı olmaktadır. Türk milleti ve onun kültürü bu topraklarda gelişmiş bütün kültürlerin varisidir (Yıldırım, 1998:172). Türkiye gibi zengin bir tarih atmosferinde, bireylerle tarihi çevreyi buluşturmak diğer ülkelere kıyasla daha kolaydır. Ayrıca Türkiye şartları düşünüldüğünde, tarihi çevre ile ilgili konuların turizmle ilişkilendirilmesi de önem arz etmektedir.

5- Kalkınma Politikaları ve Ülkemizin Kültür Turizmi Potansiyeli:

Bilindiği gibi kalkınma, sahip olunan sosyo-kültürel çevreden soyut bir şekilde gerçekleştirilmemelidir. Eğer ülkeler kalkınma politikalarını kendi gerçekleri üzerine temellendirirlerse kalkınma çabaları başarılı olur (Subaş, 1993:77). Bu nedenle kalkınma politikaları oluşturulurken ülkemizin potansiyeli dikkate alınmalıdır. Ülkemizin sahip olduğu sosyo-kültürel çevre ve Türkiye'nin gerçekleri kalkınma politikaları oluştururken dikkate alınması gereken en önemli unsurlardandır. Türkiye koşullarına uygun kalkınma politikaları oluşturulurken toplumun bilinçlendirilmesi konusu üzerinde de önemle durulmalıdır.

Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında bir hizmet sektörü olan turizm, gittikçe artan bir öneme sahiptir ve Türk ekonomisinin güçlenmesinde sanayi sektörü ile birlikte önemli bir ağırlık kazanmaktadır. Türkiye'de en az yatırımla, en hızlı sonuçlar verebilecek olan turizm sektörü, miktar ve değer yönünden incelendiğinde, turizmin Türk ekonomisindeki yeri ve önemi açıkça görülebilmektedir (Çelik, 1999:106-130). Turizmin ekonomik kalkınma hareketinde yerini alabilmesi için gerekenlerden biri de halkın eğitilmesidir. Bunun gerçekleşmesi için ilköğretim okulları ve liselerin programlarında turizmle ilgili derslerin bulunması gerekmektedir (Aldağ, 1992:49). Bu bağlamda tarihi çevre eğitimiyle de Türkiye'nin doğal, tarihi, kültürel ve turistik potansiyeline ait bilgiler öğrencilere ilköğretimden başlayarak verildiğinde ve tarihi çevre eğitimi ile amaçlanan bilinç öğren-cilerde oluşturulduğunda ülke genelinde daha etkin bir kalkınma gerçekleştirilebilmesi söz konusu olacaktır.

Dünyada en hızlı gelişen ve büyüyen sektörlerin başında yer alan turizm, Dünya ekonomisinde de gittikçe artan bir oranda rol oynamaktadır. Günümüzde dünya ticaretinin % 7'si uluslararası turizm hareketleri sonucunda oluşmaktadır. Ülkelerinin turizm olayı ile ilgilenmelerinin asıl nedeni elde edecekleri döviz kazançlarıdır. Böylece bu ülkeler bu sektör sayesinde dış ödemeler dengesini oluşturmada avantajlı duruma geçmektedirler. Çok zengin bir turizm potansiyeline sahip olan ülkemizin, 21. yüzyılın gelişmiş ve güçlü Türkiye'sinin hazırlanmasında, turizm sektöründen daha fazla yararlanılması gerekmektedir. Ülkemiz gerek doğal, gerek tarihi ve kültürel zenginlikleri bakımından turizmin gelişmesine olanak sağlayan uygun koşullara sahiptir. Ülkemiz tarihi ve coğrafi konumunun yarattığı avantajları devreye sokması durumunda dünya turizm pazarından daha yüksek oranda yararlanabilecektir (Akova, 1997:264).

Günümüzde dünya turizminde rekabet çok ileri boyutlara ulaşmıştır ve sektöre her yıl değişik ülkeler, değişik turizm imkanları ile eklenmektedir. Dünya turizm eğilimleri incelendiğinde, artık turistlerin hareketlilik, değişik aktiviteler, kültürel ve tarihi seyahatler istediği görülmektedir. Türk turizminin de uluslararası pazarda rekabet edebilmesi için turizm çeşitlendirilmesi gerekmektedir (Köseoğlu, 2000:121,140) . Uzun vadede Türk turizminin rekabet şansını artıracak olan tarihi, tabii ve kültürel değerlerimizdir (Zengin, 1994:159,160). Tarihi ve kültürel çevre turizmde çok büyük bir hazinedir (Mete, 1996:26-43).

Kültürel turizm özellikle kültür değerleri, eserleri ve cazibeleri üzerinde yoğunlaşan bir turizm çeşididir. Geçmiş uygarlıkları merak nedeniyle ülkeleri ziyaret eden turistler, farklı yaşam tarzlarını da görmek istemektedir. Öğrenim seviyesinin artması, emekli sayısının yükselmesi ve teknolojik gelişmeler bu merakı daha da arttırmaktadır (Köseoğlu, 2000:25). Tarihi çevre korumasının uluslararası düzeyde başlamasının en önemli sebebi de kültürel amaca dayanmaktadır (Demirel, 1993:16).

Bilindiği gibi, iktisadi ve idari fonksiyonlar kadar, kültür hizmetleri de, yeryüzünde bazı şehirlerin gelişmesinde ve önemlerinin devam etmesinde büyük ölçüde rol oynamaktadır. Fakat şehirlerde toplanmış çeşitli kültür hizmetleri içinde, şüphesiz dini fonksiyonlar en önemli yeri tutmaktadır (Göney, 1995:219). Ülkemizde Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa ait inanç turizmde kullanılabilir kültürel miraslar bulunmaktadır. Örneğin Erken Dönem Hıristiyanlığa ait çekim merkezlerimizi turizm faaliyetlerinde daha yoğun olarak kullanmamız, hem ülkemize gelir sağlayacak hem de Türkiye'de değişik dinlere gösterilen saygı nedeniyle ülkemiz daha olumlu bir imaj elde edecektir (Göney, 1995:223).

Türk kültür turizminde en önemli alan kuşkusuz arkeolojidir. Yaşamaya çok elverişli coğrafi koşulları nedeni ile prehistorik çağdan beri sürekli olarak yerleşmelere sahne olan Türkiye, bu alanda son derece zengin kaynaklara sahiptir. Tarih öncesi çağlardan başlayarak Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinden Cumhuriyet dönemine kadar yaşamış bütün uygarlıklar son derece önemli eserler bırakmışlardır. Dünyanın en eski uygarlıkları Anadolu'da gelişmiş olduğu gibi bugünkü batı kültürünün özgür düşünce kavramı ile felsefe ve temel bilimlerin ilk renkleri Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Bu kültürel değerler ülkemiz için çok zengin bir turizm arzı teşkil etmektedir (Ören, 1998:216,217). Türkiye bir tarih ve kültür ülkesidir ve bu yönlü turistik talebi karşılayabilmek amacıyla, tarihi ve kültürel değerlere gereken önemi vermesi gerekmektedir (Zengin, 1994:204,205).

Kültürel miras korunduğu kadar da kullanılmalıdır ancak bilinçsizlik ve aşırı yüklenme sonucu kaybedilen değerlerin tekrar geri getirilemeyeceği unutulmamalıdır (Özgönül, 1996:164). Tarihi çevreler için önemli olan kimlik kaybının önlenilmesidir. Tarihi çevrelerde geçmişte yaşamış toplumun sosyal yapısı, kültürel özellikleri kendini mekanda göstermiştir. Mekan zarar gördüğü zaman bu geçmişin belgelerinin zarar görmesi demektir ki bu da sonucunda kimlik kaybına neden olacaktır (Özdemir, 1996:19).

Problem ve tecrübeler; kültürel ve doğal değerlerin korunma ihtiyacı ve turizm sektörünün gelişimi arasındaki karşıtlığın çözülmesi için kültürel ve doğal çevre ile turizm sektörünün denge içinde olması gerektiğini göstermektedir (Çakır, 1994:91). Belirli bir doğa parçasının turizme açılması kararı, doğal ve kültürel çevrenin zarar görmemesi önkoşuluna bağlı olmalıdır (Duru, 1995:88). Bilindiği gibi, her türlü doğal kaynağın kullanımında temel ilke, koruma-kullanma dengesinin sağlanmasıdır. Turizm sektörünün ana maddesi olan kültürel değerler itibarıyla büyük zenginliklere sahip Türkiye'de koruma-kullanma dengesinin sağlanması büyük avantajlar sağlayacaktır (Demirel, 1993:31). Eğer turizm sektörüyle diğer sektörler arasında denge kurulmazsa, kontrolsüz turizmin kültürel ve doğal çevreye olan olumsuz etkileri devam edecektir. Turizmin varlığı ve devamı için gerekli olan değerler yok olduktan sonra bu sektör, daha fazla varlığını sürdürmeyecektir (Çakır, 1994:92).

WTO'nun tahminlerine göre 2020 yılında 1.6 milyar turist uluslararası seyahate çıkması ve 2 milyar dolar kadar bir geliri de gittikleri yerlerde bırakmaları beklenmektedir (Tan, 1999:56). 2020 yılında dünya turizminde en çok turist göndermesi beklenen ülkeler ise ABD, Japonya ve Çin'dir. Bu ülkeler, önümüzdeki yıllarda dünya turizm pazarında söz sahibi ülkeler olacaklardır. Özellikle Japon turistler, gittikleri ülkelerde yaptıkları yüksek harcamalarla dikkat çekmekte ve genellikle tarih ve kültür amaçlı gezileri

tercih etmektedirler (Yürük, 1999:39). Japonya kültürel değerlere önem veren bir toplum olduğundan Türkiye kültür alanında büyük değerlere sahip olan bir ülke olarak bu avantajını kullanmalıdır (Sarıca, 1999:127,128). Ancak unutulmaması gereken bir nokta da; ülke kimliğinin korunmasının sadece turizm açısından değil kamu yararı bakımından ve ulusumuzun genel çıkarları açısından da önemli olduğudur. Kültür mirasımızı korumadaki tek amaç turistlere göstermek olmamalıdır (Demirel, 1993:34).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, ülkemiz koşullarında tarihi çevre eğitiminin önemi ve gerekliliği; tarihi çevre ve koruma bilincinin oluşturulması, halkın katılımının sağlanması, küreselleşme olgusu, Anadolu'nun jeopolitik konumu ve ülkemizin kültür turizmi potansiyeli konularını temel alan beş ana başlık altında incelenmiştir.

Kültür mirasının korunma ve sonraki nesillere sağlıklı bir biçimde taşınmasında, tarihi çevre bilincine sahip bireyler, korumaya yönelik her türlü yasal yaptırımdan daha etkili olacaklardır. Tarihi çevre eğitimiyle bilinçlendirmedeki temel hedef; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, duyarlı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ile sorunların çözümünde aktif katılımın sağlanmasıdır.

Tarihi çevrelerde yaşayan yeni kullanıcıların kültür seviyelerinin düşük olması içinde buldukları mekanların değerini anlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, kentin bugünkü kullanıcılarını, yaşadıkları kentin değerlerine sahip çıkacak biçimde bilinçlendirmek ve eğitmek, korumanın sadece planlar üzerinde kalmaması ve işlerlik kazanması açısından önem taşımaktadır.

Ülkemizde hala birçok kişinin sadece ilköğretim öğrenimi görebildiği ve ilköğretimden sonra öğrenimine devam edemediği dikkate alındığında, tarihi çevre bilinci oluşturmada ilköğretime büyük bir rol düştüğü ve ilköğretimdeki bu öğrenci potansiyelinin de en iyi şekilde değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Mevcut öğretim programları incelendiğinde, ilköğretimde tarihi çevre eğitimiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olabilecek konuların Sosyal Bilgiler dersi başta olmak üzere, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi ve seçmeli Turizm derslerinde bulunduğu ancak bu dersler kapsamında verilen bilgilerin öğrencide tarihi çevre bilinci oluşturmada yetersiz kaldığı göze çarpmaktadır. Bunların sonucunda, özellikle ilköğretim kademesinde tarihi çevre eğitimi programının oluşturulması bir ihtiyaç ve zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

*** Bu çalışma, 2002 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu'nun danışmanlığıyla tamamlanan "İlköğretimde Tarihi Çevre Eğitimi" adlı Yüksek Lisans Tezi'nden derlenmiştir.

Kaynaklar

- Akova, İ. Türkiye'de Turizmin Önemi ve Ekonomideki Yeri. Türk Coğrafya Dergisi, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu. Sayı:32. 1997: 263-280.
- Aldağ, M. Turizmin Coğrafya ve Coğrafya Öğretimindeki Yeri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.
- Altınyıldız, N., Tarihsel Çevreyi Korumanın Türkiye'ye Özgü Koşulları (İstanbul 1923 - 1973). Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1997.
- Bilgin, N. Kimlik Arayışı Olarak Resmi Tarih. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. Hazırlayan Salih Özbaran. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları. 1998: 115-130.
- Çakır, N. Impact Analysis of Tourism Sector on Cultural and Natural Areas Case Study: Bodrum Peninsula, METU Master of Science in Regional Planning. 1994.
- Çatalpınar D., B. Şehirselleşmelerde Tarihi Çevre Sorunları ve Süleymaniye Bölgesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1993.
- Çelik, S. Gelişmekte Olan Ülkelerin Döviz Gereksinmesinin Karşılmasında Dış Turizmin Rolü ve Türkiye Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.
- Daştan, H. Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığının Oluşmasında Eğitimin Yeri ve Önemi (Türkiye Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.
- Demirel Ö., T. Türkiye'de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ile İlgili Politikalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1993.
- Duru, D. Türkiye ve İsviçre Turizm Politikalarının Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.
- Erbil, Y. Tarihi Çevrenin Koruma ve Kullanımında Farklı Müdahale Örnekleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1996.
- Erdoğan, İ. Çağdaş Eğitim Sistemleri. İstanbul: Sistem Yayıncılık 3. Basım. 1998.
- Ertürk, B.E. Türkiye'de Ortaokul 1. Sınıf Düzeyinde Tarih Öğretimi İle İlgili Kitaplarının Kıyaslamalı Eleştirisi. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. Hazırlayan Salih Özbaran. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları. 1998: 243-264.

- Göney, S. Şehir Coğrafyası I, İstanbul: İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınevi 3.Baskı. 1995.
- Güçlü, M. Kent İçindeki Tarihi Çevrelerin Korunması ve Geliştirilmesi II Ankara Vakıf Apartmanı Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.
- Köseoğlu, Y. Türk Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye'nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2000.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Sayı:2863 ve Kabul Tarihi: 21.7.1983, Yayınlandığı Resmi Gazete Sayı:18113 ve Tarih: 23.7.1983.
- Mete, N. Turistik Mahallelerin Korunması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.1996.
- Oğuz, O. Yüksek Öğretim Üzerine Bazı Tespitler ve Yeniden Yapılanma Önerileri. 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, Yayına Hazırlayanlar: O.Oğuz-A.Oktay-H.Ayhan. İstanbul: Sedar Yayıncılık 1. Baskı. 2001: 111-150.
- Oktay, A. 21. Yüzyılda Yeni Eğilimler ve Eğitim. 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. Yayına Hazırlayanlar: O.Oğuz-A.Oktay-H.Ayhan. İstanbul: Sedar Yayıncılık 1. Baskı. 2001: 15-37.
- Ören, Ü. Turizm, Kültür, Arkeoloji İlişkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1998.
- Özdemir, D. Tarihi Çevrelerde Sosyal Değişimin Mekana Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1996.
- Özgül, N. A Method For Restructuring the Interrelation Between Tourism and Usage Of Traditional/Historic Settlements, Case Study: Alaçatı. Metu MS Thesis.1996.
- Papila, B. Planlamaya Katılım Sürecinde Tarihsel ve Modern Çevre Bilincinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1992.
- Paykoç, F. Tarih Öğretiminde Duyuşsal Alanın Rolü. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. Hazırlayan Salih Özbaran. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları. 1998: 341-348.
- Sakaoğlu, N. İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. Hazırlayan Salih Özbaran. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları. 1998: 143-152.
- Sarıca, F. Turizme Yön Verecek Küresel Değişimler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.1999.
- Serin, U. Public Participation in the Integrated Conservation of Historic Urban Environment. METU (Master of Science in the Department of Architecture).1995.

- Subaş, G. Cevre Sorunları ve Kalkınma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1993.
- Tan, B. Türk Turizminin Yapısal Analizi ve 21. Yüzyıl Başlarında Beklenen Gelişmeler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.
- Tekeli, İ. Tarih Bilinci ve Gençlik, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 67. 1998.
- Tarih Eğitiminde Yeni Bir Modele İhtiyacımız Var. Toplumsal Tarih Dergisi. Sayı: 100. Nisan 2002.
- Tuncer, Ö.F. İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Yapılanma Biçimleri ve Koruma Önerileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1996.
- Türkiye'de İlk ve Orta Öğrenim Düzeyinde Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması, Atölye 1, 2-3 Aralık 2000. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı - Reyo Matbaası. 2000.
- Yıldırım, R. Tarih Ders Kitaplarında Anadolu Uygarlıkları. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. Hazırlayan Salih Özbaran. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları. 1998: 169-174.
- Yürük, E.Ö. Türk Turizminin Dünya Turizmine Entegrasyonunda Turistik Ürün Politikaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.
- Zengin, B. Türkiye Turizm Coğrafyasının Turizm Talebine Etkileri ve Türkiye-İspanya-Fransa Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1994.